

תלמוד בבלי מסכת שבת דף ג עמוד א
מי איכא בכלי שבת פטור ומותר? והאמר שמואל: כל פטורי דשבת פטור אבל אסור, בר מהני תלת
דפטור ומותר - צידת צבי, וצידת נחש, ומפיס מורסא!

רש"י מסכת שבת דף ג עמוד א
פטור אבל אסור - פטור מחטאת, אבל אסור מדבריהם לכתחלה.
צידת צבי וצידת נחש ומפיס מורסא - כולהו בפרק ר' אליעזר אומר האורג בסיפיה, והתם מפרש
טעמייהו, מנא ליה בהו דפטור ומותר.
מורסא - קויסטור"א + מוגלה, פצע מלא מוגלה +.
מפיס - עוצר, שתפתח ותצא הליחה.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קז עמוד ב
הצדן לצורך חייב וכו'. מאן תנא? אמר רב יהודה אמר רב: רבי שמעון היא, דאמר מלאכה שאין צריכה
לגופה - פטור עליה. איכא דמתני לה אהא: המפיס מורסא בשבת, אם לעשות לה פה - חייב, אם להוציא
ממנה לחה - פטור. מאן תנא? אמר רב יהודה אמר רב: רבי שמעון היא, דאמר מלאכה שאין צריכה
לגופה - פטור עליה. ואיכא דמתני לה אהא: הצד נחש בשבת, אם מתעסק בו שלא ישכנו - פטור, אם
לרפואה - חייב. מאן תנא? אמר רב יהודה אמר רב: רבי שמעון היא, דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה
- פטור עליה.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף מב עמוד א
למימרא דשמואל כרבי שמעון סבירא ליה? והאמר שמואל: מכבין גחלת של מתכת ברשות הרבים
בשביל שלא יזוקו בה רבים, אבל לא גחלת של עץ. ואי סלקא דעתך סבר לה כרבי שמעון - אפילו של עץ
נמי! - בדבר שאין מתכוין - סבר לה כרבי שמעון, במלאכה שאינה צריכה לגופה - סבר לה כרבי יהודה.

תוספות מסכת שבת דף ג עמוד א
הצד נחש - הקשה בה"ג דשמואל אדשמואל דהכא סבר שמואל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור כר"ש
ומשום צערא דגופא שרי ובפ' כירה (לקמן מב.) אמרינן בדבר שאין מתכוין סבר לה כר"ש במלאכה
שאינה צריכה לגופה סבר לה כר"י ותירץ ר"ת דשמואל קאמר דלר"ש דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה
פטור בהני תלת פטור ומותר כמו שמוכיח שמואל בסוף האורג (שם קז.) דודאי פטור ומותר קאמר וליה
לא ס"ל כר"ש ומיהו לדידן קי"ל כר"ש דרבא דהוי בתראה סבר כותיה בריש נוטל (שם קמא:).

המפיס שחין בשבת כדי להרחיב פי המכה כדרך שהרופאין עושין שהן מתכוונין ברפואה להרחיב פי המכה הרי זה חייב משום מכה בפטיש שזו היא מלאכת הרופא, ואם הפיסה להוציא ממנה הליחה שבה הרי זה מותר. +/השגת הראב"ד/ וזו היא מלאכת [וכו']. /א"א/ נסחא אחרינא מלאכת בונה. +

רמב"ם הלכות שבת פרק א הלכה ז

כל העושה מלאכה בשבת אף על פי שאינו צריך לגופה של מלאכה חייב עליה, כיצד הרי שכבה את הנר מפני שהוא צריך לשמן או לפתילה כדי שלא יאבד או כדי שלא ישרף או כדי שלא יבקע חרש של נר חייב, מפני שהכיבוי מלאכה והרי נתכוין לכבות ואף על פי שאינו צריך לגוף הכבוי ולא כבה אלא מפני השמן או מפני החרש או מפני הפתילה הרי זה חייב, וכן המעביר את הקוץ ארבע אמות ברשות הרבים או המכבה את הגחלת כדי שלא יזקוק בהן רבים חייב ואף על פי שאינו צריך לגוף הכבוי או לגוף ההעברה אלא להרחיק ההזקק הרי זה חייב וכן כל כיוצא בזה. +/השגת הראב"ד/ כל העושה מלאכה בשבת אף על פי שאינו צריך לגופה של מלאכה חייב עליה. א"א ר"ח = רבינו חננאל = ז"ל פסק כר"ש שהוא פוטר מדאמרינן פרק נוטל רבא כר"ש ס"ל דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה. +

מגיד משנה הלכות שבת פרק י הלכה יז

[יז] המפיס שחין בשבת כדי להרחיב פי המכה וכו'. ברייתא הובאה סוף האורג (שם ק"ז) אמר שמואל כל פטורי דשבת פטור אבל אסור בר מהני תלת דפטור ומותר חדא וכו' ואידך המפיס מורסא בשבת אם לעשות לה פה חייב אם להוציא ממנה ליחה פטור ואידך הצד נחש בשבת אם מתעסק בו שלא ישכנו פטור. וראיתי מי שהקשה על רבינו שפסק בשני אלו מותר כאן ובסוף פרק זה שהרי בפרק ח' שרצים שנינו הצדן לצורך חייב שלא לצורך פטור ובגמרא מאן תנא א"ר יהודה אמר רב ר"ש היא דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה. איכא דמתני לה אהא המפיס מורסא מאן תנא א"ר יהודה אמר רב ר"ש היא. איכא דמתני לה אהא הצד נחש וכו' מאן תנא אר"י אמר רב ר"ש היא ע"כ. ואחר שרבינו פסק בפרק ראשון כר"י במלאכה שאינה צריכה לגופה שחייב עליה למה לא חייב באלו כשם שחייב למטה בפרק זה בצד שלא לצורך ושלשתן השוו בגמרא שהם כר"ש בדוקא. ונ"ל בתירוץ זה שרבינו ז"ל סבור שאין הלכה אלא כלישנא קמא ששנו הא דאר"י אמר רב על משנתנו דהצד שלא לצורך אבל אינך אפילו לר"י אתיין ויעיד ע"ז דשמואל אמר בהנהו פטור ומותר ואיהו הוא דפסק כר"י וכמ"ש פרק ראשון והטעם שהפסד המורסא הוא גמר מלאכה כשהוא להרחיב פי המכה ושלא כדברי רש"י ז"ל שכתב משום בונה. וכשהוא להוציא ממנה ליחה אינה גמר מלאכה וא"א לבא בה חיוב מכה בפטיש שהוא גמר מלאכה בשום פנים וכן צידת הנחש שאינו צד כדרכו אלא מתעסק בו וכמו שיתבאר למטה, א"נ דכיון דרבים נזוקין בו חשיב ליה כסכנת נפשות וכ"כ קצת המפרשים ז"ל בלשון הזה. ודעת רבינו האי ובעל ההלכות כדברי רבינו בהיתר שני אלו ועיקר. בספר הבתים יראה לי שאין זה מלאכה שצריכה לגופה כי מלאכה שצריכה לגופה הוא עושה המלאכה בעצמה ובכונה אבל דברים אלו אין כונתו למלאכה שכל כונתו הוא להוציא לחה ולהנצל כו' וכ"נ דעת הר"ם שכתב רמשים המזיקים וכו' עכ"ל:

חידושי ר' חיים הלוי הלכות שבת פרק י הלכה יז

[יז] ז"ל המפיס שחין בשבת כדי להרחיב פי המכה כדרך שהרופאים עושין שהן מתכוונין ברפואה להרחיב פי המכה הרי זה חייב וכו' ואם הפיסה להוציא ממנה הליחה שבה הרי זה מותר עכ"ל. ובהכ"ה ז"ל רמשים המזיקין כגון נחשים ועקרבים וכיוצא בהן וכו' מותר לצוד אותן בשבת והוא שיתכוין להנצל מנשיכתן כיצד הוא עושה כופה כלי עליהן או מקיף עליהן או קושרן כדי שלא יזיקו עכ"ל. ובמגיד משנה שם הקשה מהא דאיתא בשבת דף ק"ז ע"ב איכא דמתני לה אהא המפיס מורסא בשבת אם לעשות לה פה חייב אם להוציא ממנה לחה פטור, מאן תנא אמר ר' יהודה אמר רב ר' שמעון היא דאמר מלאכה שאין צריכה לגופה פטור עליה, ואיכא דמתני לה אהא הצד נחש בשבת אם מתעסק בו שלא ישכנו פטור אם לרפואה חייב מאן תנא אמר ר' יהודה אמר רב ר' שמעון היא דאמר מלאכה שאין צריכה לגופה פטור עליה, וא"כ הרמב"ם דפסק בפ"א שם דמלאכה שאין צריכה לגופה חייב עליה א"כ איך פסק בהנך תרתי דמפיס מורסא וצידת נחש דמותר כשאינו מתכוין לעשות לה פה או לצוד, עיין שם בדברי המ"מ.

והנה בשבת דף ג' [ע"א] קאמר שמואל כל פטורי דשבת פטור אבל אסור בר מהני תלת דפטור ומותר ואלו הן צידת צבי וצידת נחש ומפיס מורסא, וכבר הקשו שם התוס' בשם בה"ג דהרי שמואל בעצמו פוסק בדף מ"ב שם דמלאכה שאין צריכה לגופה חייב עליה ואיך שרי להו למפיס מורסא וצידת נחש משום צערא כיון דהוי מלאכה גמורה מד"ת.

והנראה לומר בזה, דהנה באמת במפיס מורסא דהיתרה הוא כשאינו מתכוין לעשות לה פה רק להוציא ממנה ליחה, וכדתנן כן להדיא במתני' דאם לעשות לה פה חייב ורק אם כוונתו הוא להוציא ממנה הליחה בלבד אז הוא דשרי, וא"כ הא נמצא דהוי באמת דבר שאינו מתכוין דפטור בשבת לכו"ע, ואף על גב דהוי פסיק רישיה, אכן הרי דעת הערוך היא דפסיק רישיה דלא ניחא ליה מותר, הובא בתוס' שבת דף ק"ג ועוד בכמה דוכתי, וכן בהך דצידת נחש לפי המבואר בדברי הרמב"ם שכתב וז"ל מותר לצוד אותן בשבת והוא שיתכוין להנצל מנשיכתן עכ"ל. וא"כ הא נמצא דאינו מתכוין כלל לצוד רק להציל עצמו בלבד, וא"כ הא הוי דבר שאינו מתכוין בפסיק רישיה דלא ניחא ליה דפטור בשבת לכו"ע לדעת הערוך. אלא דלפ"ז צ"ע הסוגיא דתלי להו בדין מלאכה שאין צריכה לגופה והא הוי דבר שאינו מתכוין, דבשבת מותר מן התורה לכו"ע, וצ"ע.

והנה בכריתות דף כ' [ע"א] ת"ר החותה גחלים בשבת חייב חטאת רשב"א אומר משום ר"א בר' צדוק חייב שתיים מפני שהוא מכבה את העליונות ומבעיר את התחתונות וכו' רב אשי אמר כגון שנתכוין לכבות והובערו מאליהן ות"ק סבר לה כר' שמעון דאמר דבר שאינו מתכוין פטור ור"א בר' צדוק סבר לה כר' יהודה דאמר דבר שאינו מתכוין חייב, ובתוס' שם הקשו דהרי הא דדבר שאינו מתכוין אסור בשבת הוא רק מדרבנן ואיך קאמר הכא דחייב שתיים, ותירצו דאיירי בגוונא דהוי פסיק רישיה, ואי משום דבר שאינו מתכוין באמת היה חייב הכא משום מבעיר לכו"ע דהא מודה ר"ש בפסיק רישיה דחייב, אלא דכיון דאין צריך להבערה א"כ הא הוי מלאכה שאין צריכה לגופה ותליא בפלוגתא דר"ש ור"י במלאכה שאין צריכה לגופה אם חייבין עליה אם לא, ולפ"ז הא נמצא דלאו דוקא נקט הכא הגמ' לשון דבר שאינו מתכוין ופירושו הוא באמת מלאכה שאין צריכה לגופה. אכן יעו"ש ברמב"ם בפ"ז משגגות הי"ב שפסק בהך דהחותה גחלים בשבת דרק אם נתכוין לכבות ולהבעיר הוא דחייב שתיים, הא אם הובערו מאליהן אינו חייב אלא אחת, ואף על גב דהרמב"ם הרי פסק דמלאכה שאין צריכה לגופה חייבין עליה, ושמע מינה דמפרש להסוגיא כפשטה דתליא בפלוגתא דדבר שאינו מתכוין, וכיון דקי"ל דדבר שאין מתכוין מותר משום הכי הוא דפסק הרמב"ם דאינו חייב שתיים רק אם נתכוין לכבות ולהבעיר, ולפ"ז הדרא קושית התוס' לדוכתה.

ונראה לומר, דהנה הא דדבר שאינו מתכוין אינו אסור רק מדרבנן גבי שבת לכו"ע, כמבואר בתוס' יומא דף ל"ד [ע"ב ד"ה הני] ועוד בכמה דוכתי, הא הוי הטעם בזה משום דגבי שבת כתיב מלאכת מחשבת וכשאינו מתכוין לא הוי מלאכת מחשבת, אבל עיקר הפלוגתא דדבר שאינו מתכוין בכל התורה כולה אי מותר או אסור הוא זה באמת בעיקר הד"ת, ומאן דאסר דבר שאינו מתכוין ס"ל דאסור מן התורה, וכמבואר להדיא בשבת דף קל"ג [ע"א] גבי קציצת בהרת דלמ"ד דבר שאינו מתכוין אסור אסור מד"ת, וכדמוקי ליה להקרא כן עיין שם בהסוגיא, אלא דגבי שבת איסורו הוא רק מדרבנן מטעמא אחרינא משום דלא הוי מלאכת מחשבת, ושני דינים הם, דין דבר שאינו מתכוין של כל התורה, ודין מלאכת מחשבת דשבת. והן נראה דהנך שני דינים חלוקין הן ביסוד דינים מהדדי, דבדין דבר שאינו מתכוין העיקר תלוי בכוונתו ורצונו, ואפילו אם יודע בודאי שיעשה הדבר והוא עושה את הדבר בדעת, מ"מ תלוי בכוונתו אם מתכוין לזה אם לא, וכמבואר להדיא בפסחים דף כ"ה [ע"ב] איתמר הנאה הבאה לאדם בעל כרחו אביי אמר מותרת ורבא אמר אסורה וכו' כי פליגי דלא אפשר וקא מיכוין ואליבא דר"ש דאזיל בתר כוונה כו"ע לא פליגי דאסור, הרי דאע"ג שיודע בודאי שמגיע לו ההנאה מ"מ אם מתכוין אסור ואם אינו מתכוין שרי, ועיין בתוס' שם שכתבו דאיירי היכא דלא הוי פסיק רישיה, אכן הר"ן בפ' גיד הנשה חולק על זה וס"ל דאיסור הנאה שאני וחשוב דבר שאינו מתכוין גם בפסיק רישיה, וכן הוא דעת הרמב"ם בפ"ד ממאכלות אסורות הי"ב שפסק בסתמא דהנאה הבאה לו לאדם בעל כרחו ולא קא מיכוין שרי, ומדסתם הדברים ש"מ דגם בפסיק רישיה מותר. אכן אף על גב דאיסור הנאה שאני מ"מ מדתלי לה הגמ' בפלוגתא דר"י ור"ש בדבר שאינו מתכוין ש"מ מיהא דהדין דדבר שאינו מתכוין בניחותא דידיה וכוונתו תליא מילתא, וכדחזינן דאע"ג דבאה לו ההנאה ודאי מ"מ כל שאינו מכוין להנאה הוי בכלל דבר שאינו מתכוין, משא"כ בדין מלאכת מחשבת אין יסוד דינו תלוי כלל בכוונה ורצון, כי אם בדעת שעושה את המלאכה, וזהו יסוד הך דינא דמלאכת מחשבת שיעשה את המלאכה בדעת ומחשבה, וכדמצינו בכריתות דף י"ט [ע"ב] דמתעסק בשבת פטור משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה, ובב"ק דף כ"ו [ע"ב] היתה אבן מונחת לו בחיקו ועמד ונפלה לענין שבת פטור מלאכת מחשבת אסרה תורה, ובכל הני לא נעשית המלאכה בדעת כלל, והיינו משום דזהו עיקר הפירוש דמלאכת מחשבת שהמלאכה תהא נעשית במחשבה ודעת, וא"כ הכא נמי היכא דאינו מתכוין דלא חשיבא מלאכת מחשבת ג"כ עיקר דינו הוא משום דלא נעשית המלאכה בדעתו כלל, אבל לא דכוונתו בעינן שיכוין לזה.

ולפ"ז נראה בפסיק רישיה דמבואר בגמ' דמודה בזה ר"ש דחייב, דדעת הערוך בזה דהיינו דווקא בניחא ליה, חלוק בזה דין מלאכת מחשבת מדין דבר שאינו מתכוין, דבדין דבר שאינו מתכוין של כל התורה כולה, דעיקר דינו הוא שיהא רצונו וכוונתו לזה, שם הוא דתלוי בניחא ליה, ואי לאו הכי נהי דהוי פסיק רישיה והאיסור יעשה בבירור, אבל מ"מ כל דלא ניחא ליה מתכוין מיהא לא הוי, והוי בכלל דבר שאינו מתכוין דמותר, אבל בדין מלאכת מחשבת דלא בעינן כלל רצונו וכוונתו, אלא שתעשה המלאכה בדעתו ומחשבתו, א"כ אין דינו תלוי כלל בניחא ליה, כי אם דכל דהוי פסיק רישיה והמלאכה ידועה לו שמוכרחת להעשות מיקרי נעשית המלאכה בדעתו והויא בכלל מלאכת מחשבת. ולפ"ז נמצא, דדבר שאינו מתכוין בפסיק רישיה דלא ניחא ליה לדעת הערוך גם שבת דינה כמו כל התורה כולה, ולר"י דס"ל דדבר שאינו מתכוין אסור מד"ת בכל התורה כולה גם בשבת אסור וחייבין עליו, כיון דהרי היא בכלל מלאכת מחשבת, ורק דין דבר שאינו מתכוין ביה. ומעתה מתישבא היטב הסוגיא דכריתות בנתכוין לכבות והובערו מאליהן דאיתא שם דלר"י דאמר דבר שאינו מתכוין אסור חיובי מחייב, ולא קשה תו מה דבשבת דבר שאין מתכוין גם לר"י אינו אסור אלא מדרבנן, דהכא שאני כיון דהוי פסיק רישיה א"כ שפיר הוי בכלל מלאכת מחשבת ואף על גב דלא ניחא ליה, ורק דין דבר שאינו מתכוין של כל התורה דתלוי בניחותא דידיה ומחשבתו וכוונתו, לזה הוא דמהני הך דלא ניחא ליה שיהא בכלל דבר שאינו מתכוין, וזהו דתלי לה הגמ'

